

ZSOLDOS ENDRE

A Regiomontanus-jóslat és utóélete

Bevezetés

A königsbergi Johannes Müller, ismertebb nevén Regiomontanus (vagy ahogy ő írta, Iohannes de Monte Regio) a 15. század legjelentősebb matematikusa és csillagásza volt.¹ A csillagászat ebben az időben az asztrológiával együtt a csillagok tudományának (*scientia stellarum*) volt a része. Regiomontanus sem volt más, mint kortársai, asztrológiával éppúgy foglalkozott, mint csillagászával. 1464-ben előadásokat tartott a páduai egyetemen al-Farghānī (Alfraganus)² *De scientia astrorum* című művéről,³ melyek közül csak a bevezető szónoklata maradt fent.⁴ Itt a csillagászával egyenrangúnak nevezi az asztrológiát, sőt a matematikai tudományok legkiválóbbjának.⁵

Nem véletlen tehát, hogy az utókor felhasználta nevét arra is, hogy különféle jóslatokat megpróbáljon hitelesebbé tenni vele. Jó példa erre a magyar csízó, melynek címlapján azt olvashatjuk, hogy „[a] hírneves Királyhegy János írásából magyar nyelvre

* A szerző a Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Konkoly Thege Miklós Csillagászati Intézet tudományos főmunkatársa.

- 1 Noel SWERDLOW szavaival: „I would not hesitate to say that he was the first European to display, although within the limitations of his more restricted knowledge, the intellectual and aesthetic sensibility of modern mathematics.” N. M. SWERDLOW, „Science and Humanism in the Renaissance: Regiomontanus’s Oration on the Dignity and Utility of the Mathematical Sciences”, in *World Changes: Thomas Kuhn and the Nature of Science*, ed. Paul HORWICH, 131–168 (Cambridge MA–London: The MIT Press, 1993). A tudósnak Vitéz Jánoshoz és a pozsonyi egyetemhez fűződő viszonya közismert, ide értve a Corvinákat is. A legfrissebb vonatkozó irodalom: ZSUPÁN Edina, szerk., „Az Ország díszére”: *Corvina-kiállítás katalógusa* (Budapest: OSZK, 2020).
- 2 9. századi bagdadi csillagász. Fuat SEZGIN, *Geschichte des arabischen Schrifttums: Band VI, Astronomie bis ca. 430 H.* (Leiden: Brill, 1978), 149–151.
- 3 Francis J. CARMODY, *Arabic Astronomical and Astrological Sciences in Latin Translation: A Critical Bibliography* (Berkeley–Los Angeles: University of California Press, 1956), 113–116.
- 4 Johannes REGIOMONTANUS, „Oratio Iohannis de Montereio, habita Patauij in praelectione Alfragani”, in Johannes REGIOMONTANUS, *Rvdimenta Astronomica Alfragani* (Norimberga: Iohannes Petreium, 1537), a4r-cr.
- 5 N. SWERDLOW, „Science and Humanism...”, 134: „One of the most striking lessons of Regiomontanus’s oration is that astrology is not only one of the mathematical sciences, but is fully coequal with astronomy and absolutely supreme among them.” Lásd még: James Steven BYRNE, „A Humanist History of Mathematics?: Regiomontanus’s Padua Oration in Context”, *Journal of the History of Ideas* 67 (2006): 41–61.

fordított és sok helyen megbővített”.⁶ Ezek a bővítések azonban valószínűleg nem találkoztak volna Regiomontanus helyeslésével.⁷

Az alábbi jóslat szintén az ő nevéhez kötődik már első felbukkanásakor. Ez Engelbert admonti apátnak (1250 k.–1331) a római birodalomról szóló, 1553-ban Bázelen megjelent művében található.⁸ Ehhez írt előszót Kaspar Brusch csehországi születésű német humanista.⁹ Brusch állítása szerint a bajorországi Kastl apátságában látta ezt a jóslatot, egy Regiomontanus által tervezett, a falon lógó táblán.¹⁰ A négy soros vers 1588-ra jóslott szörnyű eseményeket (a szövegéről később lesz szó). Admonti Engelbert műve után Brusch egy hosszabb, latin nyelvű verset is elhelyezett, amelyben a jóslat nyolcsoros, latin változatát is olvashatjuk.¹¹

Ez a prófécia hatalmas karriert futott be. Elterjedését feltehetően a cseh asztrológus és csillagász, Cyprianus Leovitius¹² igen népszerű munkáinak köszönheti, melyek mind az eredeti német, mind pedig a latin változatot közölték. Hamarosan felbukkant Angliában is, de legtöbbit német nyelvterületen találkozhatunk vele. 1588 után sem merült azonban feledésbe, hanem legalább kétszer frissítették, azaz a szörnyűségek bekövetkeztenek évét a jövőbe helyezték.

6 KIRÁLYHEGYI JÁNOS [Johannes REGIOMONTANUS], *Csizió, avagy a csillagászati tudománynak rövid értelemmel való leírása* (Buda: Bagó Márton, 1865).

7 Ernst ZINNER, *Leben und Wirken des Joh. Müller von Königsberg genannt Regiomontanus* (Osnabrück: Otto Zeller, 1968), 201: „Und so treten schon bald Nachdrucke auf, die kaum von Regiomontan genehmigt worden sind.” Lásd még: BORSA Gedeon, „A magyar csizió kialakulásának története”, *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1974–1975* (1978): 265–347, 326: „Azonban már 1476-tól különböző kiegészítésekkel »színesítve« is sorra megjelentették. E bővítések mozgatóereje nyilván az érdeklődők körének szélesítése és persze mindenekelőtt az ezzel járó jobb értékesítési lehetőség volt. Az üzleti haszon érdekében egyre fokozódott Regiomontanus művének felhígítása. Minél több olyan elemmel »gazdagították« a tudós szerző kalendáriumát, amelyek alkalmasak voltak a primitív emberek babonás jóvendöléseket elváró igényeinek kielégítésére, annál több példány eladását remélhették a terjesztők.”

8 *Engelbertus Abbatiss Admontensis, Qui sub Rudolpho Habsburgio floruit, de Ortu & fine Romani Imperii Liber* (Basilea: Ioannem Oporinum, 1553).

9 Richard NEWALD, „Brusch(ius), Kaspar”, in *Neue deutsche Biographie: Zweiter Band: Behaim – Bürkel* (Berlin: Duncker & Humblot, 1955), Hg. Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie, 690.

10 Kaspar BRUSCH, „Praefatio”, in *Engelberti Abbatiss Admontensis*, 6.

11 Kaspar BRUSCH, „Iter Bavaricum”, in *Engelberti Abbatiss Admontensis*, 144. A margón „Vaticinium Joannis Regiomontani” olvasható, kizárva minden esetleges félreértést. A versről lásd: Wolfgang GERLACH, „Das Iter Bavaricum des Caspar Bruschi (1553)”, *Archiv für Reformationsgeschichte* 32 (1935): 95–99.

12 Leovitiusról lásd: Günther OESTMANN, „Cyprianus Leovitius, der Astronom und Astrologe Ottheinrichs”, in *Pfalzgraf Ottheinrich: Politik, Kunst und Wissenschaft im 16. Jahrhundert*, Hg. Barbara ZEITELHACK, 348–359 (Regensburg: Fiedrich Pustet Verlag, 2002).

A jóslatot feltehetően nem Regiomontanus írta.¹³ Több más lehetséges szerző neve is felmerült: Johannes Stöffler és Melanchthon,¹⁴ vagy az eisenachi szerzetes, Johannes Hilten.¹⁵ A szöveg eredete azonban egyelőre nem ismert.¹⁶

Az alábbiakban végigkövetem a jóslat változásait, és ismertetem magyar kapcsolatát.

A német változatok

A jóslat első ismert megjelenésekor csak Regiomontanus nevének említésével kapcsolódott a csillagászatához. Bruschi annyit állított, hogy a falon egy táblán látta. A szöveg maga:

Tausent fünffhüert achtzigk acht /
Das ist das iar / das ich betracht:
Ghet inn dē die welt nicht vnnder /
So gschicht doch sunst groß mercklich wunder.¹⁷

A jóslat igen óvatos: ha mégse pusztulna el a világ 1588-ban, akkor is történik valami jelentős esemény.

Úgy tűnik, a csillagászati kapcsolat – a Jupiter és a Szaturnusz 1583-ban bekövetkező együttállása¹⁸ – Cyprianus Leovitiusszal kerül képbe. A jóslatot először az 1557-ben publikált ephemeriseiben idézi, de akkor még nem említi az együttállást. Regiomontanuszt nevezi szerzőnek, és állítása szerint Johann Schönertől hallotta. Az ő változata:

13 E. ZINNER, *Leben und Wirken...*, 205–206; Lynn THORNDIKE, *A History of Magic and Experimental Science*, Vol. 5 (New York: Columbia University Press, 1941), 373–374.

14 Barbara BAUER, „Sprüche in Prognostiken des 16. Jahrhunderts”, in *Kleinstformen der Literatur*, Hg. Walter HAUG und Burghart WACHINGER, 165–204, *Fortuna vitrea 14* (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1994).

15 E. ZINNER, *Leben und Wirken...*, 206.

16 Volker LEPPIN, *Antichrist und Jüngster Tag: Das Profil apokalyptischer Flugschriftenpublizistik im deutschen Luthertum 1548–1618*, *Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte 69* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1999), 147: „Was also die Entstehung der 1588er-Weissagung angeht, so kann keine definitive Aussage getroffen werden. Festgehalten werden kann nur, daß ihre publizistische Verbreitung auf Kaspar Bruschi zurückging und sich zunächst – Bruschi vermutlich durch eine Lokaltradition in Kastl vorgegeben – mit dem Namen des Regiomontanus verband.”

17 K. BRUSCHI, „Praefatio”, 6.

18 A bolygók, és ezen belül a Jupiter és Szaturnusz együttállásáról csillagászati szemszögből lásd: Donald V. ERZ, „Conjunctions of Jupiter and Saturn”, *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada 94* (2000): 174–178. Asztrológiai szempontból lásd: Keiji YAMAMOTO and Charles BURNETT, ed. and transl., *The Great Introduction to Astrology by Abū Maʿšar, Vol. 1*, *Islamic Philosophy, Theology and Science 106/1* (Leiden-Boston: Brill, 2019), 740–761.

Tausent fünffhundert achtzig acht /
Das ist das Jar das ich betracht.
Geht in dem die Welt nicht vnder /
So gschicht doch sunst groß mercklich wunder.¹⁹

A konjunkció viszont már megjelent a hét évvel később kiadott *De Conivnctionibvs Magnis* című művében.²⁰ Ez a műve az égi jelenségek – fogyatkozások, együttállások bekövetkezése vagy üstökösök megjelenése – és a történelem eseményei között próbált korrelációt találni. Hasonlóak voltak az üstökösök *historiái*, melyekben az üstökösöket vélt földi hatásukkal együtt sorolták fel.²¹ Leovitius idézetei tűnnek a legkorábbinak Brusch eredetije után, akit azonban a cseh asztrológus nem említett meg.

A jóslatot kiváltó esemény, amint említettem, a Jupiter és a Szaturnusz együttállása a Halak (Pisces) csillagképben 1583 májusában. De a „baj” nem jár egyedül: 1584-ben először a bolygók kerülnek közel egymáshoz március végén, április elején, majd május 10-én egy napfogyatkozás is látható lesz.²² Hosszas fejtegetések után Leovitius arra a megállapításra jutott, hogy érdemes megemlíteni ezt a jövendölést, amit németül már hét éve kiadott az *Ephemeridvm novvmban*, és ami teljesen megegyezik a legrégebbi asztrológusok jóslataival.²³ Itt latinul idézte a verset, amire a későbbiekben még visszatérek. A könyvnek azonban volt egy német változata, ahol a vers németül jelent meg, az ephemerisbelihez képest kis eltéréssel:

Tausent funff hundert achtzig vnd acht /
Das ist das jar das ich betracht /
Geht in dem die welt nicht vnder /
So geschicht doch sunst groß mercklich wunder.²⁴

19 Cyprianus LEOVITIUS, *Ephemeridvm novvm atqve insigne opvs ab Anno Domini 1556. usqve in 1606. accuratissime supputatum* (Avgvsta Vindelicorvm: Philippus Vlhardus, 1557), ee10v.

20 Cyprianus LEOVITIUS, *De Conivnctionibvs Magnis Insignioribvs Ssuperiorvm planetarum, solis defectionibus, & cometis* (Lavginga: Emanvel Salczer, 1564).

21 Adam MOSLEY, „Past Portents Predict: Cometary Historiae and Catalogues in the Sixteenth and Seventeenth Centuries”, in *Celestial Novelties on the Eve of the Scientific Revolution 1540–1630*, ed. Dario TESSICINI and Patrick J. BONER, 1–32 (Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2013).

22 LEOVITIUS, *De Conivnctionibvs...*, N2v: „Anno Domini 1583. mense Maio, accidet Coniunctio magna superiorum planetarum in ultima facie Piscium, cui statim sequente anno Domini 1584. succedet maxima coadunatio, seu coaceruatio omnium pene planetarum in Ariete, circa finem mensis Martii, ac principium Aprilis. Et quod plus est, paulo post eam, conspicietur Eclipsis Solis in grad: 20. Tauri, penes caput Argol, stellam fixam uiolentissimam, ac perniciosissimam...”. A bolygópozíciókhoz lásd: Bryant TUCKERMAN, *Planetary, Lunar, and Solar Positions A.D. 2 to A.D. 1649*, *Memoirs of the American Philosophical Society* 59 (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1964), 810.

23 LEOVITIUS, *De Conivnctionibvs...*, N3v: „Has qualescunque coniecturas meas proferre uolui, quae cum uetustissimorum Astrologorum doctissimis uaticiniis plane conueniunt, quorum ego Germanicos rhytmos, operi meo Ephemeridum, ante septem annos inserui.”

24 Cyprianus von LEOWITZ, *Grundliche / Klärliche beschreibung / vnd Historischer bericht / der fürnemsten grossen zusammenkunfft der obern Planeten / der Sonnen Finsternussen / der Cometen / vnd derselben wirkung* (Laugingen: Emanuel Saltzer, 1564), Dr.

A jóslat hamar feltűnt más szerzők nyomtatványaiban is. Sebastian Brelochs (1539 k.–1569?) 1565 és 1569 között adott ki *Practicá*kat. Ezek közül az 1567-re vonatkozó tartalmazza a négy soros német változatot, amely majdnem teljesen megegyezik a Brusch által megjelentetett verssel.²⁵

Ahogy közeledett 1588, a jóslat egyre több *Prognosticá*ban és *Practicá*ban jelent meg. Ezek azonban nem voltak azonosak, az első sornak legalább három változata létezett, míg a maradék három nagyjából stabil volt (főleg csak helyesírási eltérések vannak).

A „Tausent fünffhundert achtzig acht” változat olvasható Georg Ursinus *Prognosticá*jában. Itt a különbség a szerző és a németre fordító személye: a verset Johann Hilten eisenachi szerzetesnek tulajdonította, míg a fordítást Johann Stöfflernek.²⁶ Ursinus azonban ennyivel nem elégedett meg, és másik kezdősört is idézett: „Wenn man schreibt tausend fünff hundert achtzig unnd acht”. A maradék három sor megegyezik az előzőkével. További különbség, hogy ezt a változatot Melanchthontól eredezteti.²⁷ Hasonló Nicolaus Rensberger *Practicá*ja: a kezdő sor megrövidült ugyan („Wenn man schreibt 1580. vnd acht”), de a feltételezett szerző itt is Melanchthon.²⁸ Kicsit más az Albin Moller által idézett vers első sora, s a következő sor eleje is változott Bruschéhoz képest („Wenn man schreibet Achtzig vnd acht // Wird sein das Jahr / das ich betracht”), nem szerepel viszont se Hilten, se Stöffler, se Melanchthon. A latin nyelvű verset Regiomontanusnak tulajdonítja, a német nyelvűt egy közelebről meg nem határozott másik személynek („ein ander also geschrieben”).²⁹

Ursinus a kezdősornak egy harmadik változatát több kiadványában is megjelentette. Ebben az esetben a vers így kezdődik: „Wenn man zelt 1580. vnd acht”, és szokásos három sorral folytatódik. Szerzőt ezúttal nem nevez meg, csak a régieket („Alten”) említi általánosságban.³⁰

Nem Ursinus volt egyetlen, aki a jóslatot más és más kezdősorral adta ki. Johan Rasch azonban még újabb nevekkal is gazdagította az irodalmat. Az 1584-ben megjelent *Gegenpractic* Johann Stöfflerre (1453–1531) hivatkozott a latin változat esetében (amit

25 Sebastian BRELOCHS, *Practica / Auff das M. D. LXVII. Jar* (Nürnberg: Valentin Geißler, 1566), Br.

26 Georg URSIN, *Prognostica oder Weissagung / von gefehrlichen verenderungen in dieser Welt* (Magdeburg: Johan Francken, 1586), Av: „Johan Hilten ein fürtrefflicher Astronomus / vnd bewehrter Prophet zu Eisenach im Closter / hat von vielem erschrecklichem Vnfall und verenderung in der Welt / vnd sonderlich in Deutschlandt / die sich darnach auch also zugetragen / vnd fürnemlich von dieser Jarzahl / Als 80. 82. 84. vnd 88. prophceiet. Hierauff dann Stoplerus Mathematicus seine Deutsche Rhythmos gesetzt.”

27 URSIN, *Prognostica...*, B4r.

28 Nicolaus RENSBERGER, *Practica deutsch: Von dem 1568. jar an / bis in das 70* (Dreßden: Matthes Stöckel, é.n. [1568 k.]), Fv.

29 Albin MOLLER, *Etliche nützliche und glaubwürdige Coniecturen, Vermutungen* (Dreßden: Matthes Stöckel, 1586), A5r.

30 Georg URSIN, *Warhafftige / und gründtliche Beschreybung / aller Finsternissen der Sonnen und des Mons* (Augsburg: Michael Manger, 1576), C4r; Georg URSIN, *Zweintzig Jerige Gründliche und Warhafftige Beschreibung Aller Finsternissen der Sonnen und des Mons* (Schweinfurt: Valentin Kröner, 1580), Cr; Georg URSIN, *Zwo Practicken / Vom 1582. Jar / biß man man schreiben wirt 1600. jar* (Augsburg: Michael Manger), B4r.

Rasch nem közölt), a német verset pedig Jakob Köbel (1462–1533) fordításának írta.³¹ Mivel mindkettő az 1530-as évek elején haltak meg, ez Brusch elé datálná a jóslatot.

Hiába egyezik az utolsó három sor, úgy tűnik, az eltérő kezdés miatt Rasch külön jóslatoknak tekintette őket. Az 1587-ben, majd 1588-ban is megjelent *Practicájában* a latin verset Kaspar Bruschnak tulajdonította („Versio Casp. Bruschii”), míg a Brusch-féle németet szerző nélkül adta meg.³²

E jóslatok népszerűsége valamelyest csökkent 1588 után, időnként mint történelmi emlék jelentek meg könyvekben. Frankónia régiségeiről írott művében az evangélikus teológus, történész és lelkész, Johann Werner Krauß (1690–1772) Regiomontanusról való megemlékezése során említi a jóslatot is.³³

A latin változat

A latin változat – amely kétszer olyan hosszú, mint a német – Brusch versében bukkan fel először:

Post mille expletos a partu Virginis annos,
Et post quingentos rursus ab orbe datos:
Octagesimus octauus mirabilis annus
Ingruet, is secum tristia fata trahet.
Si non hoc anno totus malus occidet orbis,
Si non in nihilum terra fretumque ruent:
Cuncta tamen mundi sursum ibunt atque deorsum.
Imperia, et luctus undique grandis erit.³⁴

Ez a szöveg sokkal kisebb változásokon ment át, mint a német verzió, egy-két szó, illetve a kis- és nagybetűk használata volt eltérő, úgyhogy ezzel többet nem érdemes foglalkozni. A nem német kiadványok többnyire – de nem kizárólagosan – ezt idézték. Ami még megemlítendő, hogy volt rövidebb négysoros, és egy még rövidebb kétsoros változata is.³⁵

31 Johan RASCH, *Gegenpractic / Wider etliche aussgangen Weissag / Prognostic und Schrifften* (München: Adam Berg, 1584), Ev: „...vnd auch im teutschen / von Jacobo Köbel vertiret.”

32 Johan RASCH, *Practica Auff das großwunder Schaltjar M.D.LXXXVIII* (Grätz: Georg Widmanstetter, 1587), A4v.

33 Johann Werner KRAUSS, *Antiquitates et Memorabilia Historiae Franconiae* (Hildburghausen, 1755), 206: „Er hat aber nicht lang zu Rom gelebt, sondern ist von beygebrachten Gifft im 41. Jahr seines Alters a. 1476 gestorben. Er soll der Welt Ende in das Jahr 1588. laut folgender Reimen, gesetzet haben: [...]”.

34 K. BRUSCH, „Iter Bavaricum”, 144.

35 Például: RASCH, *Practica...*, A4v.

Angliában már 1569-ben felbukkant a jóslat. John Securis adta ki almanachjában, kisebb-nagyobb változtatásokkal, és egy angol fordítással:

A Thousand yeares, fiue hundreth and fourescore.
Since Christ was borne, in adding eight: no more,
Shall then be seene, a wonderful straunge yere,
When Troubles great, and sorowes shall appeare.
If at that time, the whole world doe not fayle,
If land and sea, doe any thyng preuaile:
Yet Kingdomes all, shall then go vpside downe,
With mourning chere, and sorowe in euery towne.³⁶

A jóslatot Regiomontanustól eredeztette („Vaticinium Iohannis Regiomontani Mathematici, de interitu Mundi”).

Nem sokkal később egy újabb angol fordítás látott napvilágot: az emdeni ügyvéd, Shelto a Geveren művét fordította le és adta ki Thomas Rogers (1550 k.–1616). A világ végét és Krisztus második eljövetelét ígérő műben – melynek több kiadása is van – számos más jóslat mellett találunk a német és latin verzió kívül egy újabb angol változatot is. Geveren forrása Leovitius *De Conivnctionibvs Magnis* című könyve volt, amelyből az 1583. évi konjunkcióra vonatkozó részt hosszasan idézte is.³⁷ A 17. században egy harmadik angol fordítás is készült. Az álnéven („Learned Pen”) megjelent pamfletben Regiomontanusra hivatkozva olvashatjuk a német és a latin jóslatot az angol fordítással.³⁸

Az angol közönségre nagy hatást gyakorolhattak ezek az írások, mivel már 1588-ban megjelent cáfolatuk is.³⁹ Sőt, a drámaíró John Lyly⁴⁰ beépítette *Gallatea (Galatea)* című színdarabjába,⁴¹ melyet feltehetően 1588. január 1-jén bemutattak I. Erzsébet és az udvar előtt.⁴² Egy másik színműíró, Thomas Dekker⁴³ Erzsébet halála, Jakab trónra lé-

36 JOHN SECURIS, *A Newe Almanacke and Prognostication, for the yere of our Lord, M. D. LXIX* (London: Thomas Marshe, 1569), Aiiiv.

37 Shelto à GEVEREN, *Of the ende of this worlde, and the seconde commyng of Christ*, transl. Thomas ROGERS (London: Andrew Maunsell, 1577), 18v-19v.

38 LEARNED PEN, *Catastrophe Mundi: or, Merlin Reviv'd* (London: John How and Thomas Malthus, 1683), 17–18.

39 JOHN HARVEY, *A discoursie probleme concerning Prophetes* (London: Iohn Iackson, 1588). Harvey egyébként Regiomontanus szerzőségét is kétségbe vonta. Online változatának linkje: hozzáférés: 2020.08.08, <https://quod.lib.umich.edu/e/ebo/A02779.0001.001?view=toc>.

40 Lylyről lásd: SZENCZI Miklós, SZOBOTKA Tibor és KATONA Anna, *Az angol irodalom története* (Budapest: Gondolat, 1972), 99–100.

41 JOHN LYLY, *Galatea – Midas*, ed. George K. HUNTER and David BEVINGTON, *The Revels Plays* (Manchester-New York: Manchester University Press, 2000), 71: „I can tell thee what weather shall be between this and octogesimus octavus mirabilis annus.” Kiemelés az eredetiben.

42 George K. HUNTER, „Introduction”, in LYLY, *Galatea – Midas*, 5.

43 SZENCZI, SZOBOTKA és KATONA, *Az angol irodalom...*, 142–143.

pése és a Londonban kitört pestisjárvány alkalmából írt pamfletjében szintén kitér az 1588. évre.⁴⁴

Franciaországban is felbukkant a jóslat. Himbert de Billy 1588-ra kiadott almanachjában idézi a négysoros német változatot, francia fordítással:

Mille cinq cens huictante & huict,
C'est l'an (au port de ma pensee)
Pere de l'eternelle Nuict,
Ou-de Nature desbauchee.⁴⁵

Megtalálhatjuk a nyolcsoros latin változatot is, ehhez is van francia fordítás:

Mille cinq cent quatre vingts & huict, l'an admirable
Surprendra les humains, & sera lamentable.
Si cest an tout le monde en malheur n'est plongé,
Si sur terre & sur mer tout en rien n'est change:
Neantmoins seront tous du monde les Empires
Allans du haut en bas, dont pleurs on ne vit pires.⁴⁶

A jóslat eljutott Európa északi és keleti részeire is. A svéd Georgius Olai⁴⁷ az 1588. évre kiadott kalendáriumban a latin mellett svéd fordítást is publikált.⁴⁸ Lengyelországban pedig Jan Kwiatkiewicz egyháztörténetében az 1588. évnél említi a Regiomontanusnak tulajdonított verset.⁴⁹

Láttuk, hogy mi a jóslat, és hogy Európában elterjedt és ismert volt. De mi valósult meg belőle? Mivel kellően határozatlan volt, aki hitt benne, az sikeresnek tekinthette. Legkézenfekvőbb és leggyakoribb a Spanyol Armada 1588. júliusi vereségére való hivatkozás volt. De Franciaország történetében is bőven található példa, ahogy erről töb-

44 Thomas DEKKER, *The Vvonderfull Yeare 1603* (London, John Lane, 1924), 27: „if [...] there was euer a yeare ordained to be wondred at, it is only this: the *Sibils*, *Octogesimus*, *Octauus Annus*, That same terrible 88. which came sayling hither in the Spanish Armado, and made mens hearts colder than the frozen Zone, when they heard but an inckling of it: That 88. by whose horrible predictions, Almanack-makers stood in bodily feare their trade would bee vtterly ouerthrowne”.

45 Himbert de BILLY, *Almanach povr l'an bissextil M. D. LXXXVIII* (Lyon: Benoist Rigaud-Paris-Iean Cauelat, é. n.), Alv. A szerzőről lásd: C. Doris HELLMAN, *The Comet of 1577: Its Place in the History of Astronomy* (New York: Columbia University Press, 1944), 290–295.

46 BILLY, *Almanach...*, D3v.

47 Martin KJELLGREN, *Taming the Prophets: Astrology, Orthodoxy and the Word of God in Early Modern Sweden* (Lund: Sekel, 2011).

48 Georgius OLAI, *Calendarium duplex, Christianorum et Iudaeorum, Cum Prognostico Astrologico* (Stockholm: Andreas Gutterwitz, 1588), y2r-y2v.

49 Jan KWIATKIEWICZ, *Roczne dzieje kościelne od roku Pańskiego 1198* (W Kaliszu: W Kollegium Societatis Iesv, 1695), 773: „O tym roku *Joannes Regiomontanus* niewiem z iakich znaków prognostykował temi wierszami [...]”.

bek között a IV. Henrik uralkodásáról írt könyv beszámol.⁵⁰ A „csodálatos évben”, azaz 1588-ban barikádokat emeltek Párizsban, a király elmenekült, Guize herceget és testvérét, a lotaringiai bíborost meggyilkolták, megmérgezték Condé herceget. De nyilvánvalóan bármely másik évre is lehetne hasonló eseményeket találni.

Az új változat: 1788

Ahogy említettem, 1588 elmúltával a jóslat inkább az érdekességek közé került. Volt azonban egy kivétel. 1628-ban David Herlitz – akinek több kalendáriuma magyarul is megjelent – kiadott egy *Prognosticát*, amelyben frissítette az évszámot:

Tausendt sechzehnhundert zwanzig acht /
Dieses ist das Jahr so ich betracht:
Gehet in dem die Welt nicht vnter /
So geschehen doch grosse Wunder.⁵¹

Kétség sem fér hozzá, hogy ugyanarról a jóslatról van szó, a különbség csak annyi, hogy 1588 helyett 1628-ra vonatkozik. Herlitz egyébként Ursinustól vette a verset és a bevezető szöveget is (lásd a 26. lábjegyzetet). És ezzel még nem ért véget az évszámok változása, de meghökkenítő módon ennek magyarországi kapcsolata is van. 1785-ben ugyanis azt lehetett olvasni több újságban is, hogy a magyarországi „Liska” [Olaszliszka] településen, Regiomontanus sírkövén megtalálták a jóslatot, de ezúttal 1788-ra vonatkozóan.⁵² Hamarosan franciául is olvasható volt ugyanez a hír.⁵³

A 200 évvel korábbi esethez képest itt hamarabb megjelentek a kritikák. Az *Erlanger Real-Zeitung* a hírt egyszerűen szemétnek nevezte,⁵⁴ míg Sigismund Justus Ehrhardt,⁵⁵

50 Paul Philippe Hardouin de Beaumont de PÉRÉFIXE, *Histoire du roy Henry le Grand* (Amsterdam: Elzevier, 1661), 90: „1588. Sur cela commença l’année mil cinq cens quatre-vingts huit, que tous les Astrologues Judiciaires avoient dans leurs pronostics appellée la merveilleuse année: pource qu’ils y prevoyoient si grand nombre d’accidens estranges, & tant de confusion dans les causes naturelles, qu’ils avoient asseuré que si elle ne voyoit la fin du monde, elle en verroit au moins un changement universel. Leur pronostic fut secondé par quantité d’effroyables prodiges, qui arriverent par toute l’Europe.”

51 David HERLITZ, *Prognostica Von Gefährlichen verenderungen in dieser Welt / welche in diesem 1628: Jahr angehen* (s. l.: 1628), 3.

52 Eredetileg a *Hamburger Correspondent* január 20-ai számában jelent meg, ami nem áll rendelkezésemre. Az adat Ehrhardtól származik (56. jegyzet).

53 *Journal Politique de Bruxelles*, 1785. február 19., 108: „On a trouvé à Liska en Hongrie une Prophétie du quinzieme siecle, dans le tombeau de Jean Regiomontanus, faite, dit-on, avant sa mort.”

54 *Erlanger Real-Zeitung*, 1785. február 4., 83: „Dieser Mist wird nun in Zeitungen herum servirt, als eine Prophezeyung aus den 15ten Jahrhundert, die der berühmte Mathematiker Regiomontanus”.

55 Adolf SCHIMMELPFENNIG, „Ehrhardt, Sigismund Justus”, in *Allgemeine Deutsche Biographie*, Fünfter Band (Leipzig: Duncker & Humblot, 1877), 713.

beschinei lelkipásztor egy hosszabb cikkben cáfolt egyes állításokat.⁵⁶ Elég csak két dolgot megemlíteni: 1) Regiomontanus 1476-ban Rómában halt meg, és ott is temették el. Hogy került volna a sírja Litzkára? 2) Mivel a jóslatban csak egy szó tér el az eredeti, Bruschi által publikált változattól (*quingentos* helyett *septingentos*), a hamisítás ténye eléggé egyértelmű.

A cáfolat maga ugyan nem, de a frissített jóslat elterjedt Európában, és 1788-ban ismét felbukkant, ha nem is olyan mennyiségben, mint kétszáz évvel korábban. *Vox Stellarum* című almanachjában Francis Moore – bár nem idézte magát a jóslatot – megemlítette a 88-ra végződő évek eseményeit.⁵⁷ 1588 történéseiből fentebb már idéztem. Moore azon kevesek közé tartozik, aki 1688-at is figyelembe vette, és az angolok dicsőséges forradalmát említette meg.⁵⁸ Az 1788. évre vonatkozóan semmit sem jóslott, várakozó álláspontra helyezkedett.

A Kölnben megjelenő francia nyelvű *Gazette de Cologne* január 13-ai varsói hírként említi: elismerve Regiomontanus nagyságát, de kételkedve az előrejelzés megalapozottságában.⁵⁹ Kelet-Európa is tudott a várható eseményről, a *Gazety Wileńskie* is írt róla, a latin mellett a lengyel fordítást is megadva.⁶⁰

Utólagosan a hívők ezt a jóslatot is beteljesültnek tekinthették az 1789. évi francia forradalomra hivatkozva.⁶¹ Ugyanakkor a feltűnő hamisítás miatt sokkal gyakoribb volt az elutasítás.⁶²

56 Sigismund Justus EHRHARDT, „Widerlegung einer vermeyntlichneuen Prophezeyhung vom Untergange der Welt im künftigen Jahr 1788”, *Journal von und für Deutschland* 2 (1785): 232–237.

57 Francis MOORE, *Vox Stellarum, or, A Loyal Almanack, For the Year of Human Redemption, MDCCLXXXVIII* (London: Robert Horsfield, 1788), 40–42.

58 F. MOORE, *Vox Stellarum...*, 41: „For the Year 1688, I refer to the history of those times, observing only that the revolution makes that year to England a memorable era.”

59 *Gazette de Cologne*, 1788. január 28., 2: „Depuis que l’année 1788 est commencé, on parle beaucoup des vers Latins, qu’on fait avoir été trouvés dans un tombeau à Liska en Hongrie, & qui annoncent que cette année sera une des plus terribles au genre humain. On donne pour auteur de ces vers un certain Jean Muller, surnommé Regiomontanus, Mathématicien & Astrologue célèbre, né l’an 1436, & empoisonné à Rome en 1476 par les fils de George de Trebisonde, ou, comme disent d’autres, mort de la peste. Les ouvrages de mathématiques qu’il a laissés, méritent beaucoup d’estime, & l’on ne doute pas qu’il n’ait été Poëte Latin; mais il est certain qu’en matière de politique, les conséquences ne sont pas si faciles à déduire qu’en mathématique; ce qui fait que nous doutons très sérieusement de la solidité de ces prédictions.”

60 Idézi Aleksander ŚNIEŻKO, „Materiały do historii prasy na Litwie w XVIII i XIX w.”, *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 11 (1972): 499–545.

61 Rádásul hivatkozhattak Pierre d’Ailly-ra is. Lásd Laura Ackerman SMOLLER, *History, Prophecy and the Stars. The Christian Astrology of Pierre d’Ailly 1350–1420* (Princeton: Princeton University Press, 1994), 105–106.

62 A téma összefoglalása: Maurice CHAMPION, *La fin du monde et les comètes* (Paris: Adolphe Delahays, 1859), 47–52.

A magyar változat

Mivel a források Regiomontanus feltételezett sírját egyértelműen Magyarországra helyezték, nem érdektelen utánanézni, van-e ennek a jóslatnak valami hazai előfordulása. Mint látni fogjuk, van.

Az első utalás, amelyet találtam, egy 1890-ben megjelent cikk volt. Ebben Erdélyi Pál a *Virágos kert* című kéziratot ismertette.⁶³ Ezt a „kéziratos könyvet Mészáros Károly úrtól vettem át használat végett, ki ezt utóbb a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, ő Borsodmegyében jártában váltotta magához”.⁶⁴ Mint írta, a tartalma „különféle alkalmi versek, latin és magyar nyelven, népi hagyományok, pasquillusok, anagrammák s más effélék”. Ezek között találjuk az alábbi két tételt:

59. Vaticinium Joannis Regis-montani de anno 1788. quod inventum est in comitatu Zempliniensi in oppido Liszka per Hebr. conf. ministrum in coemeterio a. 1784 in lapide exsculptum per Johannem Regis-montanum ante annos 400. 220^b.

60. Ugyanez magyarul. 221^a.⁶⁵

Szemmel láthatóan ez a megfelelő jóslat, amit a kézirat megnevezett oldalainak⁶⁶ megtekintése igazolt is. A leírásnak megfelelően megtaláljuk a latin változatot (*Post mille expletos...*) és egy magyar fordítást (erről alább). Van azonban további szöveg is, amely a leírásból kimaradt, viszont fontos lehet a datálás szempontjából.

A magyar fordítás után a lap alján „Ab Auctore” olvasható, majd a következő oldalon az alábbi vers:

Királyhegyi János ezeket így írja
Kinek mint égy négyszáz esztendős a sirja
Négy esztendő múlva világosságra jö
Igaz é vagy mese a mit jövendöl ő. 1784.⁶⁷

Itt rögtön megemlítenéd, hogy Regiomontanus sírja nem négy-, hanem csak háromszáz esztendősen lehetett ebben az időben (1476-ban halt meg).

A legkorábbi európai változatok, melyek mind Liskára hivatkoznak, 1785-ből valók. Itt viszont 1784-re van datálva a vers – ez hihető is, 1784-ben volt 1788 négyévnnyire. A kérdés most az, hogy ez lehet-e az eredeti szöveg. A válasz nemleges. A magyar fordítás így található a kéziratban:

63 ERDÉLYI PÁL, „A *Virágos kert* című kézirat a Nemzeti Múzeum könyvtárában”, *Magyar Könyvszemle* 15 (1890): 92–103.

64 Uo., 97.

65 Uo., 101.

66 OSZK Kt. Oct. Hung. 517, 221v–222r. Köszönettel tartozom Földesi Ferencnek, a Kézirattár osztályvezetőjének a kérdéses lapok fotójának elküldéséért.

67 Uo., 222r.

Ha a szüz szülése ezerhétszázat ér
Azután idővel nyolczvan nyolczra tér
Jaj! talám a Bíró mindentől számot kér
A cselekedetek szerént lészen a bér.
Ha pedig még akkor szinte el nem vész is
Az egész rossz világ semmire nem lesz is
Minden birodalom fenekkel fel fordul
Minden szemből *sürü* könyhullatás csordul.⁶⁸

Az utolsó sorban a „szemből” szó alatt „sürü” olvasható, mintha ez a szó kimaradt volna a másolásnál, és utólag írta volna oda a kézirat szerzője. Így tehát kellene egy másik példány, hogy ott valóban „sürü könyhullatás” található-e.

Szerencsére van másik kézírata a versnek. Bíró Antal szikszói református segédlelkész 1870-ben részleteket közölt a szikszói református egyház jegyzőkönyvéből.⁶⁹ A cikkben az alábbiakat olvashatjuk:

Anno 1788-ik esztendőről Jajj! jajj! mit kell írni! »Vaticinium Joannis Regio-Montani Eremitae de Anno 1788«.⁷⁰

Ezután következik a jóslat latinul, majd egy rövid magyarázó szöveg arról, hogy ki is volt „Király Hegyi János”. A jegyzőkönyv ma is megvan Szikszón, és valójában többet tartalmaz, mint amit Bíró közölt. Ez olvasható benne:

Jajj! Jajj! Mitt kell írni – 1788^{dik} Esztendőről ”–” Vaticinium Joannis Regio-Montani Eremitae de Anno 1788

Post mille expletos a partu virginis Annos
Septingentenos rursus ab inde datos
Octuagesimus Octavus mirabilis Annus
Ingruet, et secum tristia fata feret;
Si non hoc Anno, totus, malis occidet Orbis
Si non, in nihilum terra fretaque ruent;
Cuncta tamen Mundi sursum ibunt atque deorsum
Imperia; et luctus undique grandis erit.

68 Oct. Hung. 517, 221v.

69 Bíró Antal, „Szikszó: 1800-ig: Kivonatok a reform. egyház jegyzőkönyvéből”, *Magyar Protestans Egyházi és Iskolai Figyelmező* 1 (1870): 434–457.

70 Bíró, „Szikszó...”, 456.

Forditassa

Ha a' Szűz Szülése' Ezer Hétszázat ér
Azután idővel Nyolczvan nyolczra rátér
Jaj! talám a' Biró mindentől számot kér
'S A' tselekedetek szerint lészen a bér.
Ha pedig még akkor szintén el nem véssz is
Ez egész rossz Világ semmive nem lesz is
Minden birodalom fenekkel fel fordúl
Minden szemből sűrű könyvhullatás tsordúl.

Fordító neve, Elete, El-temetetése.

Király Hegyi János ezeket így írja
Kinek mintegy négyszáz esztendős a' sirja
Négy esztendő mulva vilagosságra jó
Igaze? vagy mese? a' mit jövendőől Ő.

A' fellyebb irt Deak jövendőől Versek talattak Lengyel országban Liszkó nevü Helységben a' földből szerentseből asatott fel „--„ Ez a' Király Hegyi János (Kiis Deakul Joannes Regiomontaninak írja magát, amint a' régi Tudós embereknek eletekről irt Chronologica-Historicus könyvekből világos, igen Hires Astrologus volt a maga elete idejében, Kiis született 1436^{dik} Esztendőben 3^a Junii Königsbergbé Francia országban; meg holt pedig 1476^{dik} Esztendőben 6^a Julii Romában méreg vagy Pestis által.⁷¹

Azt rögtön megállapíthatjuk, hogy valóban *sűrű könnyhullatás*ról van szó, tehát a *Virágos kert* változata tényleg másolat. Azonban a szikszói sem az eredeti szöveg. A beírás 1788-ban készült, amit a jóslat után található február 20-ára vonatkozó bejegyzés igazol. Eszerint a második prédikátor betegsége miatt „Szathmari Paxi József” (Paksi József) került Szikszóra.⁷² Ez pedig valóban 1788-ban történt.⁷³

A szikszói kézirat másik érdekessége, hogy egy lengyelországi Liszkó településre helyezi a jóslat megtalálását. Egy Liszki nevü helység valóban létezik Krakko közelében, és található egy Lisków is az ország belsejében. A források azonban – ezt leszámítva – mind egyöntetűen a hazai Liszkát említik. Egy lehetséges magyarázat az, hogy aki feljegyezte a szikszói kéziratba a jóslatot, az ismerte a liszkai temetőt, és tudta, hogy ott ilyen követ nem találtak. Így az egészet áthelyezte Lengyelországba, ahol ismerhette a hasonló nevü települést. Végül még egy rejtély a kéziratból: „Vaticinium

71 *Az Szikszai Reformata Szen[t] Ekklesianak Prothocolluma, mellyben Ezen Szent Ekklesianak a' Ref[or]matiotol fogva lett külső belső [ál]lapottyanak rövid és summ[ás] le írása találtatik*, 381–392. A címlapról a szögletes zárójelben levő betűk hiányoznak, Biró Antal egészítette ki a szöveget. Köszönettel tartozom Csomós Jánosné szikszói református lelkésznek a kérdéses oldalak elküldéséért.

72 BÍRÓ, „Szikszó...”, 457; *Az Szikszai...*, 392.

73 SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 14 köt. (Budapest: Hornyánszky Viktor, 1905), 10:122–124.

Joannis Regio-Montani Eremitae”. Miért lenne Regiomontanus remete? Erre semmilyen magyarázatot nem találtam.

Mivel mindkét kézirat 1784-nél későbbi, fontosak lennének korábbi említések is. És van is egy ilyen. A pozsonyi *Magyar Hírmondó* közölte az alábbi hírt 1784 decemberében:

Hazánkban Liszka nevezetű Helységben, egy történetből ki-ásatott köven ebben az esztendőben, ez előtt 400 Esztendővel metszetett következendő jövendőlés találtatott.

Post mille ezpletos [!] a partu Virginis Annos
Septingentenos rursus abinde datos
Octnagesimus [!] octavus mirabilis Annus
ingruet, & secum tristia fata feret
Si non hoc Anno totus malus occidet Orbis
Si non in nihilum terra fretumque ruet
Cuncta tamen Mundi sursum ibunt atque deorsum
Imperia, & luctus undique grandis erit.⁷⁴

Figyelemre méltó, hogy Regiomontanus nincs megemlítve a hírben – de a négyszáz év igen –, s a magyar fordításról sincs szó. Viszont úgy látszik, tényleg Magyarországon történhetett a hamisítás, tekintve, hogy ez a cikk megelőzi az ismert európai híradásokat. Nem is beszélve arról, hogy azok is mind Liszkára hivatkoznak.

Egy másik érdekesség az említett helységek földrajzi elhelyezkedése. Szikszó és Olaszliszka nincsenek messze egymástól. Ráadásul, ahogy idéztem fentebb, a *Virágos kert* is arról a vidékről származik. Így tehát munkahipotézisként feltehetjük, hogy 1784-ben a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén történt a hamisítás. Azt viszont egyelőre nem lehet tudni, hogy a *Magyar Hírmondó* híre hiányos-e: valószínűleg, mivel a jóslat rendszerint valamilyen módon Regiomontanus nevéhez kötődött. A fordítás lehet, hogy későbbi, de mindenképpen 1788 előtti kell legyen. Azt is jó lenne tudni, honnan származik Regiomontanus halálának 100 évvel korábbra datálása: egy kivonás elvégzése (1784-ből 1476-ot) valószínűleg akkor sem haladta meg egy átlagember képességeit.

Még egy fontos kérdés maradt hátra a jóslat magyarországi elterjedését illetően: van-e nyoma annak, hogy a *Magyar Hírmondó* szövegét hazánk más területein is ismerték? A válasz az, hogy igen. Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) 1780-as évek végén írt műveiben ráismerhetünk a *Hírmondó* cikkére. 1789-ben jelent meg a *Magyar Műsában* egy verse, amelyben ezeket a sorokat olvashatjuk:

Félelmes esztendő vala ez nyóltzvan-nyóltz: de pedig
Hála Istennek! itt van már a' nyóltzvan-kilentzedik.

74 *Magyar Hírmondó*, 1784. december 29., 831.

Ki-mettzett hát rá nyóltz Verset ama *Koporsó-köre?*
Veszedelmet e' Világnak ki jövendölt előre?
Ha egy idős vólt a' metzés azzal a' koporsóval:
Vagy, az, az-alá olly régen bé-feküdt halandóval
Ugy igazabb Profétának kell vala lenni annak,
Mert, a' jó hozzá-vetésnek nem kis jelei vannak.⁷⁵

Nyilvánvaló, hogy a jóslat *Hírmondó*-beli változatára utalt itt Horváth Ádám: a nyolcvannegyedik év múlt el, melyre veszedelmet jövendölt nyolc sorban valaki egy sírkőre vésve. A szerzőt sem nevezi meg, mint ahogy az újságcikk sem.

Egy évvel később adta ki, de 1788-ra datálta egy másik írását, melyben szintén felfedezhető a *Hírmondó* cikkének hatása. Az 1788. év utolsó éjszakáját várta:

Itt vagy hát bődlog Éjtszaka! és midőn az idélen-álmadazó Jövendő-mondókat megszégyenítéd, akkor egyszersmind e' szerencsétlen esztendőt [...] batorságosan bé-rekesztéd.

Majd egy kicsit később azt olvashatjuk:

[...] sokan múlandóságot ábrázoló koporsó kövekre metélték e' félelmes esztendőnek ki menetele felől való gyanakodásaikat.⁷⁶

Ezek az idézetek is minden kétséget kizáróan ugyanarra a jóslatra vonatkoznak.

Ideiglenes befejezés

A fentiekben sok mindent megtudtunk a jóslatról, de sok minden továbbra is homályban maradt. Az első kérdés rögtön az, hogy mivel a legkorábbi előfordulások Regiomontanushoz kapcsolják, nem lehet-e mégis ő a szerző, függetlenül a későbbi elutasító véleményektől? Valójában lehet. Regiomontanus, mint fentebb említettem, nagyra értékelte az asztrológiát, és nem állt távol tőle horoszkópok vagy jóslatok készítése. Fennmaradt III. Frigyes (1415–1493) német-római császár feleségének, Portugáliai Eleonóranak (1434–1467) általa készített horoszkópja.⁷⁷ Ugyancsak fennmaradt egy 1455-re vonatkozó kézirat *practicája*,⁷⁸ úgyhogy akár a jóslat is származhatott vol-

75 HORVÁTH ÁDÁM, „A' Magyar Kurirnak, sok bődlog Uj-esztendőt kíván Horváth Ádám”, *Magyar Músa* 3 (1789): 1–6.

76 HORVÁTH ÁDÁM, „Az esztendő utolsó éjtszakája. Füred, 1788. Decembr. 31dik”, *Orpheus* 1 (1790): 404–433.

77 Bayerische Staatsbibliothek, München, Clm 453, 78r-85v. Újra kiadva: Johannes REGIOMONTANUS, *Opera Collectanea*, Hg. Felix SCHMEIDLER, Milliaria 10 (Osnabrück: O. Zeller Verlag, 1972), 1–33. A horoszkóp hitelességét még nem igazolták egyértelműen.

78 Österreichische Nationalbibliothek, Wien, Cod. 4756, 71r-73r. E. ZINNER, *Leben und Wirken...*, 306: „Regiomontan, Vorhersage für das künftige Jahr 1455, eigenhändig (71r-73r), wozu Schöner „Mgr. Joan de Monte regio Practica propria manu conscripta” (70r) und Anmerkungen (73r-74v) schrieb.”

na tőle. Erre azonban nincs semmiféle bizonyítékunk. Figyelembe véve ugyanakkor Regiomontanus ilyen irányú érdeklődését, nincs semmi okunk kételkedni Brusch leírásában sem.

Segítene a helyzeten, ha a jóslat korábbi változatait megtalálnánk. Egy ilyen jelölt Jonathan Green blogjában olvasható.⁷⁹ A jóslat:

Merck acht und betracht
das lxvij yar nit ueracht
und geschicht darin nit wunder
so gat das ertrich uber sich und der himel unter.⁸⁰

Nem kizárt, hogy valóban összefügg a kettő. Mivel a kódex 1465-re van datálva, Regiomontanus szerzősége ezzel sincs kizárva.

A másik érdekes kérdés a magyarországi kapcsolatot. Pillanatnyilag úgy tűnik, hogy az 1788-ra való frissítés Magyarországon történt 1784-ben, mégpedig a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén. Az állítólagos sírt Olaszliszánk találták. A kéziratok Szikszóról, illetve egy közelebről meg nem nevezett Borsod megyei településről származnak. Az eddig se volt kérdéses, hogy az újabb jóslat hamisítvány, de a szikszói kézirat – amelyben a megtalálás helyszíne átkerült Lengyelországba – arra is utalhat, hogy ennek a szerzője tudta, hogy Liszánk ilyen sírkövet nem találtak. A *Magyar Hírmondó* ezekről az eseményekről 1784 decemberében számolt be, ami az eddigi legkorábbi említés. Valószínűtlen viszont, hogy ez lett volna a külföldi hírek forrása, ugyanis nem nevezi meg Regiomontanust, és a követ 400 évvel korábbra teszi. Ez az 1384. év lenne, évtizedekkel a königsbergi csillagász születése előtt. Ugyanakkor a kéziratok is másolatok, tehát – hacsak el nem pusztult azóta – kellene lennie egy eredetinek, mely feltehetően szintén Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez kapcsolható.

Végül érdemes még egyszer visszatérni Pálóczi Horváth Ádámhoz. A magyar irodalomtörténet-írásban elterjedt, hogy a költő az 1780-as évek végén egyfajta világvégétől tartott, mégpedig a newtoni világbkép alapján.⁸¹ Ezzel a feltételezéssel azonban több probléma van,⁸² közülük a legkézenfekvőbb: miért épp 1788-tól tartott („Félelmes esztendő vala ez *nyóltzvan-nyóltz...*”). Erre a kérdésre ad valószínű választ a Regiomontanusnak tulajdonított jóslat magyar változata.⁸³

79 Jonathan GREEN, *Research Fragments. Jonathan Green's research notes on early printing and the language, literature, and culture of medieval and early modern Germany*, hozzáférés: 2020.08.08, <http://researchfragments.blogspot.com/2013/05/15881468.html>.

80 Universitätsbibliothek, München, 2° Cod. ms. 684, 120r. A kódex leírása: Gisela KORNRUMPF und Paul-Gerhard VÖLKER, *Die deutschen mittelalterlichen Handschriften der Universitätsbibliothek München* (Wiesbaden, Harrassowitz, 1968), 56–60.

81 BÍRÓ Ferenc, „Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai és Newton”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 73 (1977): 680–686.

82 Erről részletesen fogok írni egy készülő cikkben.

83 Részletesebben lásd: ZSOLDOS Endre, „Pálóczi Horváth Ádám és a világ vége”, in *A kis világbeli nagy világ: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádámról*, szerk. CSÖRSZ Rumen István és MÉSZÁROS Gábor, Reciti konferenciakötetek 10, 507–519 (Budapest: Reciti Kiadó, 2020).

Summary

ENDRE ZSOLDOS

The Regiomontanus' prophecy and its afterlife

In 1553 Kaspar Brusch published a prophecy attributed to Johannes Regiomontanus. The authorship is suspicious, one can see Melanchthon or Johannes Stöffler mentioned as authors among others. The prophecy predicted horrible events for the year 1588. It spread throughout Europe, there are translations into English, French, Swedish etc. After 1588 its popularity declined until 1785, when it reappeared, but the year in question was then updated to 1788. This update, quite surprisingly, is connected to Hungary, namely to a place called „Liska”, probably present day Olaszliszka. I found two manuscripts with the prophecy giving a Hungarian translation and some explanatory notes. Also, there is a news article in the Hungarian journal *Magyar Hírmondó* (Hungarian Herald) which published the prophecy in 1784, where – so far – the first known mention of the year 1788 occurred. (the German and French papers did so only in 1785). This makes it possible that the update was in fact made in Hungary, in the north-eastern part of the country where the above-mentioned manuscripts come from. The prophecy was known to the poet Ádám Pálóczi Horváth, who wrote about the terrible year 1788 in some of his poems dating around 1788.